

SENATUL NAȚIONAL ROMÂN DIN ARDEAL (III)

Principalul adversar al tribunului Frâncu s-a dovedit a fi Toma Ienciu. El a adresat în 8 noiembrie o lungă scrisoare Consiliului din Arad, în care îi cerea să ia măsuri urgente, căci „m-am convins că cuvântul pornit de la Cluj poate deveni periculos pentru soarta neamului românesc”. Ienciu enumera limitele și erorile S.N.R., expuse cam pătimaș. Îndeosebi era de părere că s-a greșit pacificându-se poporul ridicat la luptă, forța principală a revoluției românești. Centralizarea regională, comandamentul militar comun cu maghiarii și descurajarea poporului servesc interesele guvernului de la Budapesta și lasă revoluția dezarmată în fața dușmanilor⁹⁶.

C.N.R.C. a luat în dezbatere chestiunea clujeană (9—12 noiembrie) și a cerut explicații⁹⁷. Amos Frâncu a reacționat destituindu-l și punându-l sub acuzație pe Toma Ienciu⁹⁸. S-au trimis delegați de ambele părți⁹⁹. Abia în 15 noiembrie C.N.R.C. s-a decis să proclame suspendarea lui Amos Frâncu din conducerea consiliului clujean și înlocuirea lui cu Emil Hațieganu¹⁰⁰. Mai decidea că autoritatea consiliului național din Cluj se restrânge la comitatul Cojocna și că imediat trebuie scoasă garda națională de sub comanda lui Siegler. Frâncu era chemat la Arad să dea explicații¹⁰¹.

Măsurile acestea par să fi provocat consternare la Cluj. Prietenii lui Frâncu le socoteau drept efectul intrigilor lui Ienciu¹⁰². Amos Frâncu nu s-a prezentat la Arad, dar a ținut să se justifice într-o lungă scrisoare adresată C.N.R.C.¹⁰³. Este de fapt un adevărat *curriculum vitae*, care mărturisește un crez politic democratic și umanist. Amintind vechea sa luptă pentru drepturile românilor, Frâncu ține să sublinieze că nu a promovat niciodată sovinișmul. Critică vehement conducerea P.N.R. pentru inactivitatea de până acum. Cît despre politica pasivistă pe care a dus-o el însuși, o socotește „un pas pregătit pentru revoluție”. Spune că, deși bolnav, a intrat în luptă pentru eliberarea națiunii și enumeră rezultatele muncii sale la Cluj. Pe Ienciu îl stigmatizează ca trădător și sabotor; regretă că C.N.R.C. l-a dat crezare. Politica de colaborare a S.N.R. cu forurile maghiare a fost dictată de slăbiciunea militară a românilor, dar și de dorința lor de a-și afirma pașnic dreptul la eliberare, evitându-se jertfele inutile și o eventuală intervenție străină. Arată în continuare că a procedat democratic, în spiritul indicațiilor de principiu ale C.N.R.C.; deciziile au fost ale întregului Senat Național Român, nu doar ale

⁹⁶ G. N. 1918, 43.

⁹⁷ I. Popescu-Puțuri, Aug. Deac, *op. cit.*, p. 590.

⁹⁸ G. N. 1918, 51.

⁹⁹ Vezi supra, nota nr. 97; I. D., 282, p. 79.

¹⁰⁰ I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 106; I. Popescu-Puțuri, Aug. Deac, *op. cit.*, p. 591; Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 341; *IstClujului*, p. 380.

¹⁰¹ I. Clopoțel, *loc. cit.*

¹⁰² I. D., 282, p. 64, 70—71.

¹⁰³ G. N. 1918, 43. Scrisoarea datează din 18 noiembrie 1918.

sale, și la nevoie s-a supus majorității. Mai afirmă, oarecum surprinzător, că S.N.R. l-ar fi aprobat mereu și ar fi optat pentru rezistență față de pretențiile Aradului, dar că el s-a declarat de acord să „abzică” de la președinție, datorită bolii și în interesul cauzei naționale.

Aceste aserțiuni trebuie să privească cu rezervă. Amos Frâncu, deși declară bune intenții, nu pare a sesiza faptul că momentul istoric reclama deplină unitate în jurul C.N.R.C., nici dificultățile pe care menținerea unei duble centralizări provinciale le putea ridica în calea luptei românilor. Ulterior însă a fost nevoit să recunoască adevărul că mulți alți membri ai Comitetului executiv îl dezaprobau¹⁰⁴.

Cu data de 16 noiembrie 1918 se încheie așadar existența Senatului Național Român din Ardeal. Locul său a fost luat de Consiliul Național Român din Cluj, prezidat de Emil Hațieganu și subordonat C.N.R.C. din Arad¹⁰⁵. Totuși, numele de senat, cunoscut acum de populația românească, va mai fi folosit în unele acte¹⁰⁶. Este semnificativ că aproape toți membrii vechiului Comitet executiv se regăsesc în secțiile noului consiliu; lipsesc tocmai Toma Ienciu și Ioan Cotuțiu, cu care Frâncu avusese conflicte¹⁰⁷. Așa că nu putem socoti această schimbare ca un rezultat al acțiunii dușmanilor personali ai tribunului. În fruntea biroului de presă se afla Emil Isac. Activitatea ulterioară a C.N.R. din Cluj, luptele care au mai însingurat străzile bătrânului oraș până la eliberarea deplină, evoluția politică a membrilor fostului S.N.R. depășesc însă obiectul studiului nostru.

Cît timp rămîn încă multe izvoare necercetate, este dificil de formulat o apreciere de ansamblu asupra activității Senatului Național Român din Ardeal și a conducătorului său. Greșelile și limitele le-am văzut mai sus. Ele decurgeau atît din raportul de forțe politice, cît și din concepțiile tribunului, care amintesc de romantismul carbonarilor și al anului 1848. Ambiția de a conduce întregul Ardeal a creat confuzie și risca să devină o piedică pentru unirea forțelor națiunii române în marea luptă de eliberare.

Și totuși, nimeni nu poate contesta revoluționarilor grupați în S.N.R. merite evidente. Acțiunea lor, condusă de Amos Frâncu, s-a declanșat din inițiativa maselor populare, accelerînd dezlănțuirea revoluției în întreaga țară într-un moment cînd cuvîntul conducerii oficiale nu se făcuse încă auzit. Gestul clujenilor a dinamizat toată lupta românilor, cel puțin în centrul și nord-estul Transilvaniei. Munca de organizare politică și militară, chiar dacă nu s-a realizat la nivelul intențiilor, a fost remarcabilă. Evenimentele următoare au confirmat trăinicia realizărilor pe acest plan¹⁰⁸. Erorile lui Amos Frâncu pot pune în discuție comprehensiunea sa politică, dar nu-i infirmă curajul și sinceritatea patriotismului. Mai trebuie subliniat că, în fond, organizația revoluționară românească de la Cluj a dat dovadă și de disciplină la nevoie; disputa cu Aradul s-a soluționat rapid, fără zguduiri și dificultăți majore, fără nici o opoziție serioasă. Străduindu-se din toate puterile sale pentru împlinirea aspirațiilor majore ale națiunii, Senatul Național Român din Ardeal a înscris o acțiune progresistă și cu urmări pozitive în istoria luptei pentru marea Unire din 1918.

DANIELA COMȘA — RADU ARDEVAN

¹⁰⁴ G. N. 1918, 75, f. 4—6, 8—9. Vezi I. D., 282, p. 68 și „Telegraful român”, Sibiu, 11/24 noiembrie 1918. Amos Frâncu va reveni mereu cu dezvinovățiri ulterioare (G. N. 1918, 120).

¹⁰⁵ Șt. Pascu, *loc. cit.*; *IstClujului*, *loc. cit.*

¹⁰⁶ G. N. 1918, 66, 72.

¹⁰⁷ G. N. 1918, 69.

¹⁰⁸ Un exemplu în G. N. 1918, 70.

ANEXE

8.

Copie

Cluj, 8 Nov. 1918

Biroul Prezidial

Civil

1. Șef Dr. Aurel Socol
2. Secret. gen. Dr. Giurgiu
3. Secretar Dr. Petru Pătean
4. Secretară D-na Sidonia Docan

Liviu Telea: Telefon

Intrare liberă:

- a. General-Comand(ant) Siegler
- b. Delegații Senat(elor) străine: Grandpierre, Somlyó Bodog
- c. Persoanele din direcție: Prefectul
- d. Comandanții
- e. Membrii comitetului militar și civil

Militar

Șeful Siguranței: Căpitan Cacovean

Adjutant: Lt. O. Simu-Simonffy

Lt. Murășan, Lt. Ursace

În Sala Prezidială: Maior Vidrighin

Constituirea Birourilor *Senatului Național Român*

Siguranța Generală

1. Șef: Maiorul Vidrighin

Substituit: Lt. Dr. Virgil Bulbuc

Biroul Prezidial

Civil

Șef Dr. Aurel Socol

Substituit Dr. Aurel Blaga

Secretară: Sidonia Docan

Militar

Lt. Brigner, substitut Lt. Ursace

Adjutant prezidial Coriolan Suciu

Biroul Senatului

Șef: Vasile Tomuța, substitut Petre Feneșan

Expeditura

Șef și Secret(arul) biroului Dr. Petre Pătean (civ.)

Exped(itura) e comună atât pentru biroul civil cit și cel militar.

Dl. Simion Nicoară (civ.)

Rapoarte

La 12 1/4 secțiile civile

La 4 ore secțiile militare

Fig. 1. Amos Frâncu (fotografie din 1924).

Poșta

o primește și desface d-na secretară Sidonia Docan, o predă apoi spre sortare la Dr. A. Socol. Toate subscrierile civile le face Dr. A. Socol, cele militare Maiorul Vidrighin, dar toate le contrasemnează Președintele Dr. A. Frâncu sau vicepreședintele Dr. E. Hațegan.

De Secția civilă se ține și contabilitatea Institutului „Economul”.

Intrarea publicului

se face prin bilet în ordinea sosirii.

G.N. 1918, 41

9.

Senatul Național Român din Ardeal, secția Consiliului Național Român general.

Apel!

În virtutea puterii noastre Vă rugăm în numele Națiunii Române să avansați la mâna ofițerului mai bătrîn în rang din centrele de întrunire, pe lângă contrasemnarea unui comisar județean militar, sumele necesare în conformitate cu manifestul pentru organizarea gardei naționale ca trupe regulate.

Pentru restituirea avanselor garantează comandamentul militar general al
gardei Naționale Române din Ardeal cu sediul în Cluj, care are de la erar și **Senat**
la dispoziție toate fondurile necesare.

Pentru a realiza ființa noastră — apelăm la simțul național al băncilor și al institutelor noastre!

Cluj, la 8. Novembrie 1918.

Din încredințarea Senatului civil și
militar român din Ardeal:

Dr. Amos Frâncu m.p.
Dr. Emil Hațiegan m.p.
comisari mil(itari) gen(erali) ai
poporului român din Ardeal

G.N. 1913. 42

10.

Komanda Gardelor Naționale Române din Cluj
Dislocatiunea Gardelor

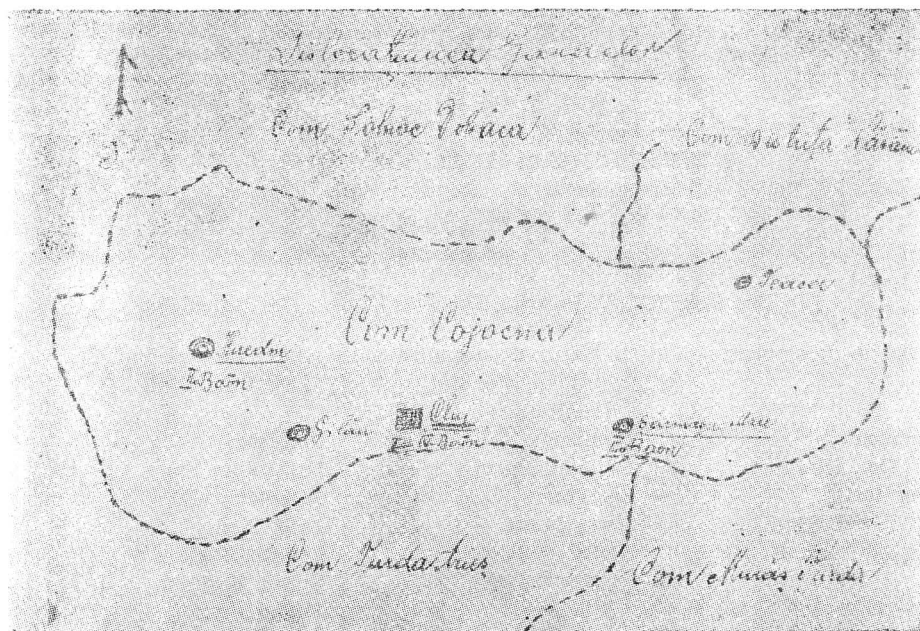

Fig. 2. Schița dislocării gărzilor naționale române în comitatul Cojocna.

Comandamentul trupelor înarmate Colonel Hidu.

In Cluj: 1 BaŃn Coma(ndan)t cpt. CotuŃiu

Adj. Locot. Cutean Octavian

4 Comp. a 150 oameni

1 comp. Comandant Loc. Bersan

2 comp. Comandant Loc. Căpâlna

3 comp. Comandant Loc. Salvan

4 comp. Comandant Loc. Cutean Sept.

M. G. Comp. 2 GeŃo. Subloc. Grămadă Jacob

Zuguri detașate: 1 Monostor Loc. Poruț

1 Pl. Szaszfenes subl. Colceriu

Locot. Țibrea ca cmdt. de companie

Locot. Bulbuc ca cmdt. de companie

1 pl. Gilău Loc. Mureșan

1 pl. Apahida (23 oameni) Loc. Desmerean

Să vor mai forma:

xx 3. 4. 5.

Huedin un pluton Comdt. Subl. Căpușan

Mocs un pluton Comdt. Subl. Ciuca

NSármás un pluton Comdt. Chiciudean

Teaca un pluton Comdt.

Ormeniș un pluton Comdt. ool. Lupean

KBorsa?? un pluton Comdt. loc. Russ

(ficiorii adunați fără arme, fără haine)

Hidalmás un pl Subl. Cotârlă

Magygorbo pl. Subl. Jepure

G.N. 1918, 64

11.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN CLUJ

Dr. Emil Hațiegan
președinte

Comisari: Dr. V. Poruțiu, Dr. Oct. Utelea, Dr. Julian Pop

I Secția de siguranță

Comisar:

Dr. Oct. Utelea

Secretari:

Dr. Aurel Blaga

Niculae Marcu

Membrii:

Al. Nemeș

Dr. Aug. Pordea

Dr. Dionisie Pop

II Secția de organizare, informație, statistică sanitară

Comisar:

Dr. Val. Poruțiu

Secretari:

Aug. Cupșa

Coriolan Suciu

Membrii:

Dr. Nic. Cristea

Dr. Vas. Pașca

Dr. Stanca

Dr. Aurel Socol

Andrei Pora

Petru Bariț

Dr. Elie Dăianu

III Secția economică și financiară

Comisar:

Dr. Julian Pop

Secretari:

Josif Orga

Leontin Pușcariu

Eugen Roșescu

Ștefan Puta

Membrii:

Dr. L. Gherman

Nic. Căciulă

Anton Mandeal

Ștefan Albu

Biroul comisarial: Șefi: Dr. Al. Dragomir, George Mureșan.

Împărțiți la birou: Dr. Dandea, Dr. Petru Pătean, Petru Feneșan, Simion Nicoară, Epaminonda Rusu, Gregorie Popa, Jean Begecean, Dr. Liviu Ilea, Sabin Nemeș, D-na Docan, Aurelia Băloiu, precum și biroul de presă constător din: Emil Isac șef, Iuliu Moldovan, Aurel Grădinar, Virgil Pop, Traian Ferghete.

Cluj, 9 Decembrie 1918.

Dr. Poruțiu Dr. Utalea Dr. Pop

G.N. 1918, 69

LE SÉNAT NATIONAL ROUMAIN DE TRANSYLVANIE (II—III)

(Résumé)

On présente par la suite l'activité du Sénat National Roumain de Transylvanie, ayant le siège dans la ville de Cluj, et les efforts déposés pour organiser et armer la nation roumaine dans l'année révolutionnaire 1918. Les réalisations, quoique méritoires, ne sont pas parvenues au niveau des intentions. On mentionne les limites et les erreurs du Sénat, ainsi que ses conflits intestins. Tout cela a mené finalement à sa dissolution (le 15 novembre 1918) et à la constitution d'un conseil départemental subordonné au Conseil National Roumain Central d'Arad.

On y joint quelques documents relatifs aux organes révolutionnaires roumains fonctionnant à ce moment-là à Cluj.